

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za polleta 1 gld. 80 kr., za četrtileta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrtileta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 7. junija 1865.

Gospodarske stvari.

Gospodarske skušnje.

* Nov kitajsk, prav debel krompir. Kmetijsko društvo v Berlinu „allgemeines landwirthschaftliches Institut“ imenovano, daje na znanje, da je iz Kitajskega (China) dobilo novo krompirjevo sorto, ktera bode tudi našemu kmetijstvu posebno všeč. Krompir je debel (eden vaga po pol do celega funta); že od zunaj je lep, da ga je veselje viditi, odznotraj je rumenkast, skuhan je rahel in močnat. Ni tedaj samo dober za jed, temuč tudi fabrikam, ki delajo štirko, sladkor in vinski cvet, posebnega priporočila vredn. Sliši se dalje, da je ta krompir prav rodovitn, in da se posebno na srednje-dobri zemlji izvrstno obnaša. Za seme se ta krompir na toliko kosov razreže, kolikor ima očes. Za gotovo se tudi pripoveduje, da ta krompir še nikoli ni tiste bolezni imel, ki nam je že toliko tega sadú pod zlo spravila, in da čez zimo ta krompir tako dober ostane kakor noben drug. Kitajci tedaj, kadar grejo z ladijami po morji, se najbolj preskrbijo s tem krompirjem. Vagan tega krompirja velja 1 tolar.*

Korist za kmetijstvo, ako se zložijo posestva.

Zadnjič smo govorili o škodi, ktera zadeva gospodarja, ako ima svoja zemljišča raztresena.

Naj povémo danes še korist skupaj spravljenih zemljišč.

Da se je desetina odpravila in tlaka, — da so poravnane pravice paše in lova: to je veliko dobro kmetijam. Al le potem, ko se, kar največ je mogoče, zložijo zemljišča posamnih gospodarjev, pride kmetijstvo na bolje.

Dobiček zložbe je pa, na kratko popisan, ta:

Polje se znebí sitne služnosti, ktera ovéra svobodno kmetovanje.

Časa in delavcev se prihrani, tedaj mnogo stroškov obdelovanja.

Mnogo mejá ni treba; odpravijo se mnoge mlake in močvirja; kriva pota se zravna in lože zboljšajo.

Zemljišču se lahko dá primerna oblika in polju pripravniša lega, zlasti poleg strmin; na tako zloženih zemljiščih rabi gospodar marsiktero orodje, marsiktero mašino lože, ki sicer ni za vsaktero lego pripravna.

Pota, kterih potrebuje gospodar, da more z živino

in z vozom lahko do svoje njive ali senožeti, si naredi potem gospodar po svoji volji in mu ni treba, da bi še le prosil družega gospodarja, da mu dovoli, da sme čez ptuje na svoje.

Še semena se prihrani, ako ga ne more gospodar sejati po raztresenih poljih, in ga vsega poseje ob enem in na enem.

Drenaža močirnega sveta se polajša.

Senožeti se mnogo zboljšajo, ker se dajo grabni lože napraviti, da se voda odteka iz močvirnih, ali voda doteka suhim. To pa stori, da se pridela več sená in boljega.

Čim več pa pridela gospodar klaje, tem več more rediti živine; več živine pa daje več gnoja, več gnoja pa več pridelka.

Zloženo zemljišče je več vredno. Če ima gospodar svoja posestva skupaj, si more — to je po skušnjah na Nemškem, v Belgii in drugod potrjeno — stroške gospodarstva zmanjšati za četrtno ali celó tretjino, dohodke pa tudi povikšati za tretjino. Zategadel je tako zemljišče več vredno.

Da tatinske roke ne segajo po pridelkih, je čuvajev treba. Kjer ima gospodar svoja zemljišča skupaj, ga poljsko čuvajstvo stane veliko lože in mu je cenejše.

Veliko mejnikov ni treba, pa tudi tacih pravd je zato manj.

Kjer ovce pasejo, se to lože in varnejše opravlja pri zloženih zemljiščih; tam, kjer na vrvi (štrikih) pasejo živino po mejah, muli ta večkrat po posetvi sosedovega poljá. Vsemu temu se v okom pride, če ima gospodar svoja zemljišča skupaj.

Kadar pogleda gospodar svoje skupno zemljišče, ga veseli, ker se misli majhnega kraljiča, čigar lastnina je, kar vidi; to ga navdaja z večim veseljem do umnega gospodarstva in ne bo ga kdo lahko napravil, da bi prodal kaj preveč in na kose razdjal svoje posestvo. Tako bo on sam delal, pa še skrbel, da tudi po njegovi smrti se to ne bo zgodilo. In tako je zložba zemljišč naravna bramba nezmernega in škodljivega razkosovanja posestev.

Tajiti se sicer ne dá, da je zložba zemljišč težavna reč, ktero overajo nečimernost, svojeglavnost in mnogi drugi vzroki. Če umni gospodar ponudi sosedu ali družemu gospodarju njivo v zaméno samó iz tega namena, da bi si morebiti obá bolj skupaj spravila posestva, že misli soséd, da je njegovo zemljišče bolje in da ga zato hoče soséd od njega. Vrh tega pa pride še drugi soséd, žena, otroci, pa gospodarja begajo, naj ne stori tega, ako bi se mu še kaj doplačalo itd. Taki in enaki zadržki pa overajo dobro stvar, da ne napreduje tako, kakor je želeti na korist gospodarjem samim. Zato je postave treba, po kateri bi se ta reč polajšala. Da le

*) Gospodu oskrbniku kmetijskega vrta naše družbe priporočamo, naj se obrne v jeseni do omenjene družbe, da dobimo tako hvaljeni krompir tudi v našo deželo. Ako je polovica tega resnična, kar se mu na hvalo pripoveduje, vreden je, da se zaplodi po naših deželah. Vred.

enkrat začno gospodarji naši, v svesti smo si, da bo malo po malo zložba napredovala.

Zato kličemo našim kmetom in grajščakom: Naprej zložba zemljišč!

Državne stvari.

Ali more dualizem ali federalizem osrečiti Avstrijo?

Presvitli cesar je šel na Ogersko. To je prevažna dogodba za vse naše cesarstvo. Magjarom je gorka njih želja izpolnjena, ker po večletnih skušnjah sprevdijo, da sedanji stan, ki že trpi 4 leta, je piškav stan, kateremu mora enkrat konec biti. Neka stranka velikašev magjarskih morebiti vidi o prihodu cesarjevem zarjo od leta 1848 v srce jim vraščenega dualizma, po katerem se je razcepilo cesarstvo naše na dvoje, da so takrat Ogrini imeli svoje ministerstvo v Peštu, vse druge dežele cesarstva avstrijskega pa svoje na Dunaji. Avstrija je takrat zgubila po tej predrznosti magjarski tisto enojnost, brez ktere se trdni obstoj njeni misliti ne more. Mnogi previdni Magjari so se sicer spametovali, da tako ne more več biti; vendar je dualizem (razdvoj) še zmiraj pošast ostala, ktera straši druge narode avstrijske.

V trdni smo si zavesti, da prihod cesarjev na Ogersko je znamenje boljih časov, al ne za Magjare same, temuč za vse druge narode avstrijske. In zato se tudi vsi drugi narodi morejo veseliti tega potovanja Njih Veličanstva.

Dualizem, ki bi dal Magjarom vse posebne stare pravice, bi bil poguba Avstrii, ker on bi ne bil drugim narodom in drugim deželam pravičen. Vse dežele in vsi narodi avstrijski pod eno edino krono morajo uživati iste pravice ali saj takošne, da niso drugim narodom krivica. Ali so morebiti Magjari, kar je avstrijsko cesarstvo samosvojno, kaj več storili za Avstrijo, kot ostali narodi? so li oni v primeri z družimi deželami plačevali več davka? so li oni več prelili krvi za Avstrijo kot ostali narodi? Ako že drugi narodi morejo zahtevati, da je ustavna Avstrija njim enako pravična, morejo to terjati še posebno narodi pod ogersko krono; trojedna kraljevina bi propala sama in slovanstvu, kadar bi grbove svoje poklonila pod barjak magjarski. In kaj bode s Slovaki, z Rusini, s Srbi, z Rumuni, ako nastopi Magjarska tisto pot, ki jo je nastopila leta 1861, ko je Madjarov prvo početje bilo to, da vse narode pod ogersko krono vkuje v staro sužtvo?

Ker tedaj nikakor ni mogoče, da bi modrost cesarjeva dopustila, da bi Magjari krenili na staro pot dualizma, pa se tudi od druge strani niti Magjarom niti trojedini kraljevini ne more reči, da so izgubili svoje starodavne pravice, ne ostaja družega, kakor da se poravná ta stvar tako, da se jim tolike pravice dajo, da ne trpi noben drug narod škode.

To pa je lahko, kakor so že mnogi in kakor je posebno jasno unidan dokazal Palacky v obširnem pismu, ktero so razglasili časniki.

Ker se na poti svečanovega patenta od leta 1861 nikakor ne more zadostiti zahtevam Magjarov in Hrvatov, pa ravno tako tudi željam družih narodov ne, naj bi se vzel oktoberski diplom od leta 1860 za podlago, na kateri se po postavni poti vredi avstrijska ustava tako, da je Avstrija edina, nerazločljiva, dežele njene pa toliko samostojne, da edinost carstva ne trpi škode. Unanje zadeve, denarstvo, armada, kupčijske zveze, državni davki itd., to mora biti v enih rokah, v rokah dunajskega ministerstva in državnega zbora; vse druge stvari pa, ki so potrebe posameznih

dežel, naj se izročé v oblast deželnega zastopstva. Tako ima Avstrija edinost in neločljivost posameznih dežel v svojih rokah, — dežele pa se gibljejo kot udje velikega telesa, samostojno o svojih domačih potrebah.

Palacky jasno razlaga v „mislih o avstrijski državi“ 3 državna pravila o narodnih zadevah tako:

1. Pravica in postava morate vladati v avstrijski državi, to je, volja vse države, ne pa svojevolja le nekterih,

2. avstrijska država obsega mnogorodne narode,

3. noben narod nima pravice gospodovati drugemu narodu.

Ker je Avstrija, kakor nobena druga država, družina mnogih narodov, je jasno kot beli dan, da ustava avstrijska se mora ozirati na ta pravila.

Državna zveza (federalizem) bi tedaj bila podlaga, na kateri se zida edinost, neločljivost državna, pri kateri pa vendar ostanejo dežele samostojne v svojem krogu in pri kateri vsak narod ostane narod, svoboden, ne pa sužnik družemu. Dobro opominja tu Palacky na besede sv. pisma: „Česar sam ne želiš, ne delaj družemu.“

Res je, da nektre tudi poštene ljudi grozno straši beseda federalizem, ker si mislijo pod to besedo federacijo, kakoršna je v Švajci ali v Ameriki. Al avstrijski federalizem bi moral biti ves drugačen. Če je bil Palacky prvi, ki je to ime za ustavno uravnavo Avstrije razglasil, mora že ravno lojalni stvarnik te besede porok biti, da beseda ta nima pomembe razdjati Avstrijo, ampak vse narode zvezati v edino, močno, pravično, zadovoljno Avstrijo. Saj je prav Palacky oni mož bil, ki je v viharnem letu izustil slovite besede: „Ako bi Avstrije danes še ne bilo, vstvariti bi jo morali!“ Spomnite se, kaj je takrat počel frankobrodski zbor!

Da veljavni možaki vseh dežel avstrijskih želé edinosti Avstrije, že dosti priča to, da se vsi upirajo dualizmu (razdvoju) magjarskemu, ki, če tudi pod novo, nekako bolj prijazno obliko, hoče prilaziti na dan. Kdor še na dvoje razcepljenega cesarstva noče, kako še le bi želel na več kosov razdeljenega?

Po državni ednosti, ki jo zahtevajo federalisti, bi se federalizem lahko centralizem (središčina) imenoval — pravi „Zukunft“ — pa to ime veljá tisti nemško-birokratični stranki, zoper katero je vsak pravi prijatelj Avstrije, ker ta centralizem vse le Dunaju daje, kar bi tudi po februarskem patentu imelo spadati v opravilstvo posameznih dežel, in ki le nemštvo sili, da bi gospodovalo vsem narodom, po takem pa podira ravnopravnost raznoterih avstrijskih narodov.

Ker federalisti trdno stojijo za državno edinost, hočejo, da je državni zbor; ker federalisti trdno stojé tudi zato, da se državi dá, kar je državnega, deželam pa, kar je deželnega, hočejo veliki državni zbor dunajski, kakoršnega je ustanovil cesarski diplom od 20. oktobra 1860; ker pa federalisti trdno stojijo za národno ravnopravnost, so zoper ožji državni zbor, kakoršen je zdaj, in zato, da se na postavni poti preuredijo deželne ustave.

To se nam je ravno zdaj, ko je Njih Veličanstvo cesar na Ogerskem — in to je najvažnejša dogodba tega tedna — potrebno zdelo razložiti svojim bravcem, ki ne vejo, kaj je dualizem, o katerem so dan danes vsa usta polna.

Modrost cesarjeva, ki skrbi za blagor vseh svojih narodov, ne more — tega se trdno nadjamo — dovoliti dualizma. Ker pa na podlagi februarskega patenta po skušnjah 4 let nikakor ni mogoče porazumljenja doseči z narodi pod ogersko krono, se prava